

GENERATIONSKONTRAKTET

En reflektion om samhälle, arv och framtid

I.

Något händer med ett land när man ser det utifrån länge nog. Det som för den som bor kvar framstår som naturligt — som hur saker alltid har varit — börjar se annorlunda ut på avstånd. Inte dramatiskt, inte på en gång, utan som när man jämför två fotografier tagna med många års mellanrum och plötsligt ser förändringen som var omöjlig att märka dag för dag.

Sverige har förändrats. Inte på det sätt som länder brukar förändras — genom kriser som tvingar fram beslut — utan tystare än så. Institutioner som en gång bar tungt har blivit lättare. Samtal som borde föras förs inte. Det som är svårt att säga sägs inte, och det som sägs har börjat likna varandra mer än det borde i ett land med fri press och fria medborgare.

Det är ur den iakttagelsen den här texten är skriven.

II.

Ett samhälle är inte i första hand en stat. Det är ett osynligt kontrakt mellan människor som inte känner varandra — en överenskommelse om att bidra, att följa regler man inte valt själv, att lita på att andra gör detsamma. Den tilliten är bräcklig på ett sätt som sällan diskuteras, för den är som luft: märks inte förrän den börjar ta slut.

Kontraktet vilar på några enkla antaganden. Att den som arbetar bidrar till något större än sig själv. Att den som behöver hjälp får det utan att förlora sin värdighet. Att varje generation lämnar efter sig något starkare än det den tog emot. Och att de institutioner som ska bära allt detta — vården, skolan, rättsväsendet, försvaret — faktiskt förmår göra det de lovar.

När dessa antaganden håller märks det inte. När de börjar brista märks det först i statistiken, sedan i vardagen, till sist i hur människor talar om framtiden.

III.

Sverige byggde under lång tid upp något ovanligt: en stat som faktiskt levererade det den lovade, och medborgare som litade på att den skulle fortsätta göra det. Det var inte en slump. Det var resultatet av generationer som betalade mer än de tog ut, som byggde institutioner med marginal och som förstod att ett löfte till framtiden kostar något i nuet.

Den logiken har tystnat.

Inte för att någon bestämde att den skulle tystna, utan för att den är obekvämt. Det är lättare att lova mer än att förklara varför löften måste begränsas. Det är lättare att skjuta en kostnad framåt än att bära den nu. Och det är lättare att tala om rättigheter än om de skyldigheter som gör rättigheter möjliga.

Resultatet syns inte alltid i stora rubriker. Det syns i vårdköer som växer, i skolor som inte längre kan lova att kunskapen följer med, i ett försvar som under decennier rustades ned som om fred vore ett naturtillstånd snarare än något som måste försvaras. Det syns i en integrationspolitik som länge vägrade se sina egna resultat. Och det syns i ett offentligt samtal som blivit smalare — där vissa slutsatser är svårare att dra högt, oavsett vad siffrorna säger.

IV.

Det finns ingen enkel förklaring till hur det blev så här, och den här texten kommer inte att erbjuda en. Det som krävs är inte ett nytt parti, en ny ledare eller en ny stor reform. Det som krävs är något svårare: en vilja att se verkligheten som den är, inte som vi önskar att den vore — och en ärlighet om vad som faktiskt måste till.

Det handlar om arbete. Om vem som bidrar och vem som inte gör det, och varför. Om ett skattesystem som ibland straffar den som försöker och ett bidragssystem som ibland gör passivitet till det rationella valet. Det handlar om institutioner som måste lära sig att hålla vad de lovar hellre än att lova mer. Om en invandring som varken kan ignoreras eller romantiseras, utan måste bedömas efter vad den faktiskt leder till. Och det handlar om en ekonomi som inte kan fortsätta vältra sina skulder på dem som ännu inte fötts.

Generationskontraktet är ett försök att formulera de frågorna — utan att blunda för svaren.

V.

Det är lätt att bli uppgiven inför den här typen av problem. De är stora, de rör sig långsamt och de har byggts upp under lång tid av människor med goda avsikter. Men uppgivenhet är också ett val — och det är ett val med konsekvenser.

Ett samhälle som slutar ställa de svåra frågorna har inte löst dem. Det har bara bestämt sig för att låta någon annan bära dem senare.

Den här texten är skriven i övertygelsen att det fortfarande finns tid. Inte obegränsad tid, och inte utan uppoffringar — men tid nog för den som är

beredd att se klart och tänka långsiktigt. Sverige har gjort det förut. Det finns ingen naturlag som säger att det inte kan göras igen.

Men det börjar med att vi slutar låtsas att allt är som det var.

* * *

Författaren är naturvetare med bakgrund inom kemi och klinisk farmakologi, och har tillbringat femton år utanför Sverige. Som naturvetare ser han strukturer där andra ser enskilda händelser. Det är ur den kombinationen den här texten är skriven: inte som ett politiskt program, utan som en iakttagelse av något som är lättare att se när man inte står mitt i det.